

Wyrok z dnia 14 maja 2009 r.

I UK 346/08

Całkowita niezdolność do pracy jako przesłanka prawa do renty socjalnej musi być spowodowana naruszeniem sprawności organizmu, które powstało w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. Nr 135, poz. 1268 ze zm.).

Przewodniczący SSN Andrzej Wróbel, Sędziowie SN: Józef Iwulski (sprawozdawca), Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 14 maja 2009 r. sprawy z odwołania Ireny G. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Z. o prawo do renty socjalnej, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 14 sierpnia 2008 r. [...]

1) o d d a l i ł skargę kasacyjną;

2) przyznał adwokatowi Rafałowi P. od Skarbu Państwa (Sąd Apelacyjny w Katowicach) kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł, podwyższoną o obowiązującą stawkę podatku od towarów i usług, tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 20 marca 2008 r. [...] Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w Z. i przyznał ubezpieczonej Irenie G. prawo do renty socjalnej na stałe od dnia 1 stycznia 2007 r.

Sąd Okręgowy w oparciu o opinie biegłych z zakresu psychologii i psychiatrii, neurologii i ortopedii oraz okulistyki ustalił, że u ubezpieczonej nie występują żadne zaburzenia w sferze zdrowia psychicznego. Schorzenia kręgosłupa oraz przebyte złamanie kości łonowej i kulszowej prawej nie czynią jej w jakimkolwiek stopniu niezdolną do pracy. Natomiast - w ocenie Sądu - ubezpieczona jest całkowicie i trwale

niezdolna do pracy z powodu pogłębiającego się zwyrodnienia siatkówek obu oczu. Ta niezdolność nie pozostaje jednak w jakimkolwiek związku przyczynowym z występującym u wnioskodawczynie od dzieciństwa zezem i niedowidzeniem oka lewego (czyniącymi ją częściowo niezdolną do pracy).

Przy takich ustaleniach faktycznych, Sąd pierwszej instancji uznał za uzasadnione odwołanie wnioskodawczynie wniesione od decyzji organu rentowego odmawiającej jej prawa do renty socjalnej, wydanej z powołaniem się na to, że ubezpieczona nie jest całkowicie niezdolna do pracy. W ocenie Sądu, analiza art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. Nr 135, poz. 1268 ze zm.) prowadzi do wniosku, że sprawność organizmu wiąże się z naturalnym, prawidłowym funkcjonowaniem narządów człowieka i związanych z nimi poszczególnych układów, a naruszeniem sprawności organizmu w rozumieniu tego przepisu jest każde zdarzenie wywołujące niesprawność oraz dysfunkcję pracy narządu bez względu na przyczyny. Dla uznania, że doszło do naruszenia sprawności organizmu ważne jest, aby zaburzenia dotyczyły tego samego narządu, czy też związanego z nim układu. Według Sądu, skoro ubezpieczona jeszcze w okresie nauki była częściowo niezdolna do pracy z powodu stanu narządu wzroku, zaś inne schorzenia tego samego narządu spowodowały w 2007 r. jej całkowitą niezdolność do pracy, to ta okoliczność jest wystarczającą przesłanką do uznania, że zostały spełnione warunki określone w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej.

Od wyroku Sądu pierwszej instancji apelację wniósł organ rentowy, podnosząc w niej, że naruszenie sprawności organizmu powstałe u wnioskodawczynie przed dniem 31 sierpnia 1976 r. było spowodowane innym schorzeniem niż to, które od 2007 r. czyni ją całkowicie niezdolną do pracy, wobec czego oba schorzenia nie pozostają ze sobą w związku przyczynowym.

Wyrokiem z dnia 14 sierpnia 2008 r. [...] Sąd Apelacyjny w Katowicach zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił odwołanie. Zdaniem Sądu odwoławczego, ubezpieczona (urodzona 21 kwietnia 1954 r.) jest od dzieciństwa częściowo niezdolna do pracy z powodu stanu narządu wzroku spowodowanego zezem zbieżnym z niedowidzeniem oka lewego. Od lipca 2007 r. jest natomiast całkowicie niezdolna do pracy z powodu zwyrodnienia centralnego siatkówek obu oczu oraz lunetowatego pola widzenia w oku prawym. Według Sądu odwoławczego, zwyrodnienie siatkówek nie pozostaje w żadnym związku przyczynowym ze schorzeniem narządu wzroku występującym w dzieciństwie, a po raz pierwszy zostało rozpoznane w 1996 r.

Zmiana zwyrodnieniowa siatkówek postępowała systematycznie od 1996 r., zaś jej skutkiem było doprowadzenie w 2007 r. do szczytkowego widzenia i do całkowitej niezdolności do pracy ubezpieczonej, połączonej od końca 2007 r. okresowo z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wykładnia art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej przedstawiona przez Sąd Okręgowy jest nieuprawniona. Należałoby bowiem przyjąć, że: 1) powołany przepis dotyczy naruszenia sprawności organizmu jako całości - a to prowadzioby do ustalenia, że prawo do renty socjalnej przysługuje każdej osobie, której częściowa niezdolność do pracy powstała w okresie do ukończenia nauki, jeżeli w okresie późniejszym z jakiegokolwiek powodu doszło do istotnego pogorszenia stanu zdrowia w stopniu czyniącym tę osobę całkowicie niezdolną do pracy, albo 2) że przepis ten przyznaje prawo do renty socjalnej osobie, u której do czasu ukończenia nauki wystąpiła konkretna przyczyna naruszenia sprawności organizmu i powstałe w ten sposób naruszenie na skutek rozwoju tej przyczyny uległo następnie pogorszeniu w stopniu powodującym całkowitą niezdolnością do pracy. Sąd Apelacyjny podkreślił, że naruszenie sprawności organizmu wnioskodawczyni z powodu zwyrodnienia siatkówek obu oczu wystąpiło w 1996 r., gdy liczyła 34 lata, a następnie uległo dalszemu pogorszeniu aż do stopnia czyniącego ją obecnie całkowicie niezdolną do pracy. To schorzenie nie pozostaje w jakimkolwiek związku przyczynowym ze stanem istniejącym uprzednio, dlatego też trudno przyjąć, że obecna całkowita niezdolność wnioskodawczyni do pracy została spowodowana naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed ukończeniem przez nią nauki.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w całości ubezpieczona zaskarżyła skargą kasacyjną, w której zarzuciła: 1) błędną wykładnię art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej „srowadzającą się do przyjęcia, że przepis ten przyznaje prawo do świadczenia osobie, u której wystąpiła konkretna przyczyna naruszenia sprawności organizmu i powstałe w ten sposób naruszenie na skutek rozwoju tej konkretnej przyczyny uległo następnie pogorszeniu w stopniu skutkującym całkowitą niezdolnością do pracy, podczas gdy wymieniony przepis mówi wyłącznie o naruszeniu sprawności organizmu w ogólności i późniejszej niezdolności do pracy, a nie odwołuje się do konkretnej przyczyny i późniejszego rozwoju tej przyczyny”; 2) naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. wskutek nierozpoznania istoty sprawy i „całkowite pominięcie kwestii kluczowej dla rozstrzygnięcia (...), kiedy u ubezpieczonej została zapoczątkowana wada wzroku polegająca na zwyrodnieniu centralnego siatkówek obu oczu oraz lunetowego pola widzenia w

oku prawym, która doprowadziła w lipcu 2007 r. do całkowitej niezdolności do pracy oraz przedstawienie sprzecznych stanowisk co do wieku pokrzywdzonej w okresach czasu istotnych z punktu widzenia art. 4 ustawy o rencie socjalnej”.

W uzasadnieniu skargi wnioskodawczynie zwróciła w szczególności uwagę na to, że nie wiadomo, kiedy zwyrodnienie siatkówek obu oczu zostało zapoczątkowane w organizmie ubezpieczonej (takiego szczegółowego ustalenia nie poczyniły bowiem Sądy orzekające w sprawie). To, że przedmiotowe zwyrodnienie zostało po raz pierwszy rozpoznane w 1996 r. (gdy wnioskodawczynie liczyła 34 lata) nie wyklucza, że mogło ono istnieć wcześniej, w okresie pobierania przez wnioskodawczynię nauki, o którym stanowi art. 4 ustawy o rencie socjalnej. Sądy obu instancji bezzasadnie zaniechały zbadania najistotniejszej dla rozstrzygnięcia sprawy kwestii, polegającej na ustaleniu, w którym okresie życia ubezpieczonej została zapoczątkowana wada wzroku, prowadząca do całkowitej niezdolności do pracy. Sądy skupiły się tylko na ustaleniu związku przyczynowego pomiędzy jedną wadą wzroku (istniejącą w dzieciństwie), a wadą, która ujawniła się w toku badania lekarskiego przeprowadzonego w 1996 r. Z tego, że „druga” wada wzroku ujawniła się w 1996 r. nie może wynikać, iż nie istniała ona wcześniej, a dokładnie, że nie istniała w okresie, gdy ubezpieczona pobierała naukę. Sądy obu instancji niesłusznie zaniechały dopuszczenia i przeprowadzenia dowodów na taką okoliczność. Było to tym bardziej wskazane, że z materiału dowodowego wynika, iż poważne kłopoty z narządem wzroku ubezpieczonej istnieją już od dzieciństwa. Z faktu, że stwierdzono w dzieciństwie istnienie schorzenia w postaci zezą zbieżnego z niedowidzeniem lewego oka nie można wyprowadzać wniosku, że w okresie późniejszym (do zakończenia pobierania nauki) nie zaistniała inna, równoległa wada tego samego organu.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu oraz o zasądzenie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w związku z wniesieniem skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r., renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: 1) przed ukończeniem 18 roku życia; albo 2)

w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia; albo 3) w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej. Całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, może wprawdzie powstać po upływie okresów wskazanych w tym przepisie (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2006 r., II UZP 4/06, OSNP 2006 nr 21-22, poz. 334, a także wydaną w poprzednim stanie prawnym uchwałę składu siedmiu sędziów NSA z dnia 18 listopada 1998 r., OPS 12/98, ONSA 1999 nr 1, poz. 11), ale dla nabycia prawa do renty socjalnej istotne jest, by przyczyna naruszenia sprawności organizmu osoby ubezpieczonej (choroba) - powodująca całkowitą niezdolność do pracy - powstała nie później niż w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej. Pojęcia „całkowita niezdolność do pracy” i „naruszenie sprawności organizmu” nie są synonimami. Nie każde naruszenie sprawności organizmu oznacza całkowitą niezdolność do pracy. Wynika to choćby z art. 12 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), stanowiącego, że całkowicie niezdolna do pracy jest osoba, która utraciła zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i nie rokuje odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu. Konsekwencją tego jest, że całkowita niezdolność do pracy i naruszenie sprawności organizmu mogą powstać w różnych momentach. Nie można więc wykluczyć sytuacji, w której całkowita niezdolność do pracy powstanie później niż naruszenie sprawności organizmu. Zdarzy się to wówczas, gdy zmiany chorobowe u osoby, u której doszło do naruszenia sprawności organizmu, nasila się do tego stopnia, że uniemożliwią jej wykonywanie jakiejkolwiek pracy. Uznać więc należy, że norma prawna wynikająca z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej dotyczy zarówno sytuacji, gdy całkowita niezdolność do pracy powstała jednocześnie z naruszeniem sprawności organizmu, jak i gdy powstała w okresie późniejszym (tak uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2007 r., II UK 259/06, niepublikowanego). Szczęólnego podkreślenia wymaga, że w okresach wskazanych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 musi powstać naruszenie sprawności organizmu, „z powodu” (*verba legis*) którego doszło do całkowitej niezdolności do pracy. Inaczej mówiąc, całkowita niezdolność do pracy musi być spowodowana (pozostawać w związku przyczynowym) naruszeniem sprawności organizmu, które powstało w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy. Przesłanki nabycia prawa do renty socjalnej nie są więc spełnione zarówno, gdy określone naruszenie sprawności orga-

nizmu powstało w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy, ale nie spowodowało ono całkowitej niezdolności do pracy, jak i gdy określone naruszenie sprawności organizmu spowodowało całkowitą niezdolność do pracy, ale powstało ono po upływie okresów wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o rencie socjalnej.

Odnosząc powyższe uwagi do okoliczności faktycznych ustalonych w sprawie - którymi Sąd Najwyższy jest związany w myśl art. 398¹³ § 2 k.p.c. - stwierdzić należy, że skoro wnioskodawczyni urodziła się 21 kwietnia 1954 r., to okresy przewidziane w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej w jej przypadku upływały odpowiednio: 1) 21 kwietnia 1972 r. - z chwilą ukończenia 18 roku życia, 2) 31 sierpnia 1973 r. - z chwilą ukończenia nauki w zasadniczej szkole zawodowej lub 3) 21 kwietnia 1979 r. z dniem ukończenia 25 roku życia. Sądy obu instancji ustaliły, że wnioskodawczyni ostatecznie ukończyła naukę w szkole (w liceum dla pracujących) w dniu 31 sierpnia 1976 r. i po tej dacie nie kontynuowała edukacji w szkole wyższej. Zatem ta właśnie data stanowi miarodajny punkt odniesienia do zastosowania wobec wnioskodawczyni regulacji z art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej. Postępowanie dowodowe w sprawie powinno więc zmierzać do ustalenia, czy naruszenie sprawności organizmu ubezpieczonej w postaci zwyrodnienia siatkówek obu oczu powstało najpóźniej do dnia 31 sierpnia 1976 r. Jedynie pozytywne ustalenie tej okoliczności mogło prowadzić do uwzględnienia odwołania. Z akt sprawy wynika, że czynności Sądu pierwszej instancji podejmowane celem dokonania miarodajnych ustaleń faktycznych w tym zakresie (niezakwestionowane przez Sąd odwoławczy) były prawidłowe. Trafne było przede wszystkim przedstawienie biegłej przez Sąd Okręgowy pytania: „czy naruszenie sprawności organizmu ubezpieczonej (...) powstało w okresie do 31.08.1976 r., tj. do dnia ukończenia nauki w szkole”. Ponieważ opinia przedstawiona przez biegłą nie udzielała jednoznacznej odpowiedzi w tej kwestii (biegła stwierdziła, iż „w okresie wskazanym przez Sąd czyli do 31.08.1976 r. istniała tylko częściowa niezdolność do pracy spowodowana zezem i niedowidzeniem oka lewego”), Sąd Okręgowy ponowił powyższe pytanie, tym razem kierując je do innej biegłej, która wskazała, że „zmiany zwyrodnieniowe siatkówek pojawiły się w 1996 r.”. Strony nie żądały uzupełnienia postępowania dowodowego, a w ramach swobodnej oceny dowodów Sąd Apelacyjny, kierując się zasadami doświadczenia życiowego, był uprawniony do przyjęcia ustalenia, że skoro przedmiotowe schorzenie wnioskodawczyni „pojawiło się” dopiero w 1996 r. (a więc po 20 latach od ukończenia przez wnioskodawczynię nauki w

szkole), to naruszenie sprawności organizmu ubezpieczonej - które uzasadniałoby prawo do renty socjalnej - nie powstało do dnia ukończenia szkoły przez ubezpieczoną (31 sierpnia 1976 r.). Niezasadny jest wobec tego zarzut naruszenia art. 386 § 4 k.p.c., przez „całkowite pomięcie kwestii kluczowej dla rozstrzygnięcia (..), kiedy u ubezpieczonej została zapoczątkowana wada wzroku polegająca na zwyrodnieniu centralnego siatkówek obu oczu oraz lunetowego pola widzenia w oku prawym”.

W takim stanie faktycznym Sąd odwoławczy trafnie uznał, że wnioskodawczyni nie wykazała, by zostały spełnione przesłanki prawa do renty na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o rencie socjalnej. Wprawdzie zgodzić należy się ze skarżącą, że ujawnienie się „drugiej” wady wzroku dopiero w 1996 r. nie może przesądzać, iż ta wada nie istniała wcześniej (ściślej - w okresie pobierania nauki przez ubezpieczoną), jednak wnioskodawczyni nie zdołała tego udowodnić. Naruszenie sprawności organizmu ubezpieczonej powstałe do zakończenia nauki w szkole („pierwsza” wada wzroku) nie powoduje natomiast całkowitej niezdolności do pracy (całkowita niezdolność do pracy nie pozostaje w związku przyczynowym z tym naruszeniem sprawności organizmu). Nie doszło więc do naruszenia art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i przyznał reprezentującemu wnioskodawczynię pełnomocnikowi procesowemu opłatę tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu zgodnie z § 13 ust. 4 pkt 2 oraz § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).

=====